

ขอบเขตด้านอาชีพของนักออกแบบชุมชนเมือง (ตอนที่ 1)

โดย ศิวพงศ์ ทองเจือ : สถาปนิกผังเมือง

เขียนเมื่อ: 24/05/54

บทนำ

วิชาชีพด้านการออกแบบชุมชนเมืองเพิ่งเริ่มเกิดขึ้นในประเทศไทยได้ไม่นานนัก โดยมีระยะเวลาาร่วม ประมาณ 30 กว่าปี แต่ในต่างประเทศนั้นมีระยะเวลายาวนานกว่า 50 ปี ในระยะที่ผ่านมา วิชาชีพการออกแบบชุมชนเมืองได้ผ่านการสร้างองค์ความรู้และประสบการณ์อย่างต่อเนื่อง โดยแนวคิดของขอบเขตด้านอาชีพการออกแบบชุมชนเมืองในต่างประเทศนั้นผู้เขียนขอหยิบยกบทความแปลจาก อเล็กซ์ กริสเกอร์ (Alex Krieger) ศาสตราจารย์นักวิชาการการออกแบบชุมชนเมือง มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด (Alex Krieger, Urban Design Futures, 20.) ซึ่งได้ไว้กล่าวว่า ขอบเขตด้านอาชีพของนักออกแบบชุมชนเมืองนั้น ยังคงยึดตามแนวทางเดิม เหมือนอย่าง José Luis Sert ผู้ก่อตั้งสาขาวิชาการออกแบบชุมชนเมือง ได้ระบุไว้ในการประชุมที่ฮาร์วาร์ดในปี ค.ศ.1956 ว่า “การออกแบบชุมชนเมืองเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ สมดุลระหว่างการวางผังเมือง และสถาปัตยกรรม” โดยได้อธิบายไว้ 10 ประเด็น ดังนี้

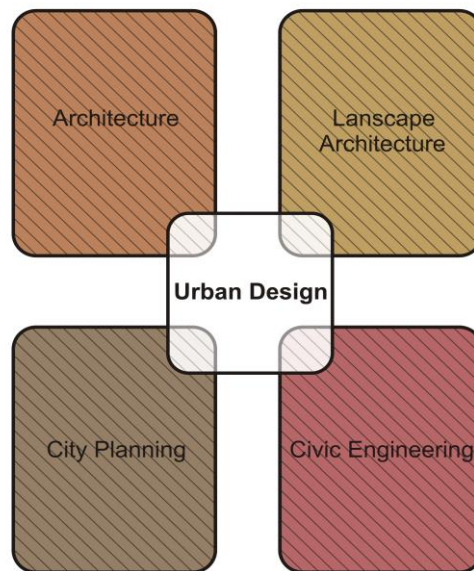
1. เป็นสะพานที่เชื่อมระหว่างการวางผังเมืองและสถาปัตยกรรม (The Bridge Connecting Planning and Architecture)

นักออกแบบชุมชนเมืองทำหน้าที่อย่างไร จากความหมายของนักออกแบบชุมชนเมืองตามแนวทางแรกเริ่มนั้น ได้ระบุว่า นักออกแบบชุมชนเมืองได้ยืนอยู่ระหว่างแผนและโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเมืองในเชิงกายภาพ บทบาทของนักออกแบบชุมชนเมือง คือ การทำความเข้าใจกับวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ด้านการวางผังสำหรับพื้นที่ รูปแบบชุมชน รวมถึงการจัดสรรแหล่งทรัพยากรต่าง ๆ ให้เข้ากับยุทธวิธีด้านกายภาพเพื่อที่จะชี้ทางแก่ ผลงานของสถาปนิก นักพัฒนา และผู้ดำเนินการอื่น ๆ โดยมีบทบาทเพื่อที่จะออกกฎหมายการออกแบบเพื่อโครงการการพัฒนาต่าง ๆ ที่มองข้ามการแบ่งเขตพื้นที่ฐานหรือขอบเขตพื้นที่ของการปกครอง และจากนั้นก็ช่วยทบทวน ประเมินคุณค่า และอนุมัติงานของผู้ที่สนับสนุนโครงการ

จึงสรุปได้ว่า ความคิดแรกเริ่มของนักออกแบบชุมชนเมืองในการคิดด้านสถาปัตยกรรม ควรกำหนดแนวคิดด้านการวางผังเมือง เพื่อที่จะให้แนวคิดเหล่านี้จะได้รับการแก้ไขก่อนจะมีการพิจารณาทางด้านความหมาย โดยนัยต่าง ๆ ทางกายภาพผ่านเรื่องราวการออกแบบจากความสัมพันธ์ระหว่าง ผู้วางแผน-ผู้ที่กำหนดกับการออกแบบและผู้แปลต่าง ๆ จึงเป็นเรื่องที่สำคัญ ใน

ข้อนี้ แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างวิชาชีพ การวางผังเมืองและวิชาชีพสถาปัตยกรรม ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ สามารถบอกได้ว่านักออกแบบชุมชนเมืองจะต้องถ่ายทอด แนวความคิดด้านการวางแผน และนำไปสู่งานสถาปัตยกรรม โดยการกำหนดกรอบแนวคิดเพื่อเป็นแนวทางในการออกแบบต่อไป ซึ่งในที่นี้โดยศาสตราจารย์ Jon Lang ได้ระบุ ถึงความสัมพันธ์ของวิชาชีพนี้ว่า นักวางผังเมือง นั้นจะมุ่งความสนใจไปที่ปัญหาทางสังคมและเศรษฐกิจของเมือง และกลุ่มนักออกแบบชุมชนเมือง สถาปนิก และภูมิสถาปนิก ยังคงสนใจที่คุณภาพของสภาพแวดล้อมทางกายภาพของเมือง

การออกแบบชุมชนเมืองได้ก่อให้เกิดเป็นศาสตร์หนึ่ง เหตุผลหลักเป็นเพราะการออกแบบชุมชนเมือง สามารถพิจารณาถึงความสัมพันธ์ต่าง ๆ ระหว่างรูปแบบทางกายภาพและหน้าที่ต่าง ๆ ของพื้นที่ที่อยู่ใกล้กัน ไม่เหมือนกับสถาปนิกที่ถูกปิดกั้นโดยขอบเขตของพื้นที่และความตั้งใจของลูกค้า รวมทั้งนักวางแผนและผังที่ต้องหลีกเลี่ยงที่จะกล่าวถึงประเด็นต่าง ๆ เกี่ยวกับหัวข้อทางการออกแบบกายภาพ จะเห็นได้ว่าขอบเขตด้านการออกแบบชุมชนเมืองนั้นอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างวิชาชีพตามความรู้ความสามารถเฉพาะทางที่เด่นชัด

แสดงความสัมพันธ์กัน ของสาขาวิชาการออกแบบชุมชนเมืองกับสาขาวิชาด้านการออกแบบสาขาอื่น ๆ

ที่มา : Jon Lang, Urban Design a Typology of procedures and products (Oxford England: Burling Ton, MA Elsever/ Architectural Press, 2005), 394.

2. เป็นรูปแบบประเภทที่มีพื้นฐานของ “นโยบายสาธารณะ” (A Form-based Category of Public policy)

ลักษณะของการออกแบบชุมชนเมือง คือ แบบแผนนโยบายสาธารณะและโครงการพัฒนาลงทุนต่าง ๆ การปฏิบัติตามกฎระเบียบผ่านข้อบังคับต่าง ๆ จากแผนงานที่ผ่านมา จะเห็นว่า

ผลต่อผลประโยชน์ ธุรกิจ ผลกำไร หุ่น หรือสังหาริมทรัพย์ ซึ่งผลประโยชน์เหล่านี้ไม่ได้มองถึงผลประโยชน์ของสาธารณะเป็นหลัก และบุคคลที่จะจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นคือ “นักออกแบบชุมชนเมือง”

การออกแบบชุมชนเมืองได้ให้การสนับสนุนที่สำคัญต่อคุณภาพชีวิตของประชาชน ทำให้ประชาชนรู้สึกเพลิดเพลินและภาคภูมิใจที่จะทำหน้าที่ดูแล รักษาเมืองเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีในอนาคต ด้วยเหตุนี้เอง นักวิชาชีพการออกแบบชุมชนเมืองต้องมีความสามารถที่จะแจ้งเกี่ยวกับความเป็นไปได้ในอนาคตให้กับนักการเมืองและสาธารณะชนทั่วไปได้รับทราบ เพื่อทำทนายสมมุติฐานทางการเมืองและเพื่อทำตามแนวคิด

จากแนวคิดนี้จะเป็นไปได้ว่า ขอบเขตทางด้านอาชีพของนักออกแบบชุมชนเมืองได้ให้ความสำคัญถึงผลประโยชน์ของสาธารณะมาก่อน จึงเป็นวิธีที่จะผลักดันผู้ทำธุรกิจที่ดินตั้งแต่เริ่มแรก โครงการให้มีคุณภาพมาตรฐานให้สูงขึ้น โดยให้ข้อสันนิษฐานว่าอะไรคือแม่แบบที่ดีของการสร้างเมืองหรืออาจเป็นความต้องการในการใช้พื้นที่ หรือแนวทางพัฒนาขั้นพื้นฐาน เช่น พื้นดินเพื่อการพาณิชย์หรือเปิดพื้นที่ว่าง จึงจะสามารถเป็นที่ยอมรับของสังคมได้ สิ่งเหล่านี้ควรมีกฎหมายควบคุม แต่สิ่งที่น่าสนใจนอกเหนือจากนั้น คือ การชี้แจงถึงผลประโยชน์ที่ได้จากการออกแบบชุมชนเมือง โดยแบ่งส่วนหนึ่งเป็นการประมวลคุณภาพการออกแบบ และอีกส่วนหนึ่งเป็นการจัดการกับระดับกฎการปฏิบัติของอุตสาหกรรมสังหาริมทรัพย์ ที่เน้นทำให้สะดวกสบาย ยกตัวอย่างเช่น โครงการแบตเตอรี่พาร์ค (Battery Park) ของนิวยอร์ก เป็นตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จและได้รับการยอมรับโดยจากประชาชนโดยทั่วไป

3. เป็นสถาปัตยกรรมของเมือง (The Architecture of the City)

รูปแบบของการออกแบบชุมชนเมือง จะต้องใช้ 2 สิ่งนี้เป็นรากฐาน คือนโยบายสาธารณะและแนวความคิดในการออกแบบ แต่เดิมนั้นการออกแบบชุมชนเมืองในช่วงศตวรรษที่ 20 ตอนต้น จะเน้นที่การดำเนินการเพื่อความสวยงามของเมืองในอเมริกา หรือก่อนหน้านั้นในศตวรรษที่ 19 ที่ย้อนไปถึงความสวยงามของศิลปะดั้งเดิมของยุโรป โดยขั้นแรกคือวางแผนที่ว่างโดยสถาปนิกและนักออกแบบชุมชนเมือง ดังนั้นขั้นพื้นฐานของการวางผังเมือง คือ พัฒนาแบบแผนและเครื่องมือสำหรับงานนี้ ให้สำเร็จโดยผู้รู้และผู้เชี่ยวชาญ ทำให้เกิดขึ้นทั้งเมืองแม้แต่พื้นที่ส่วนตัวสามารถสร้างกฎและความเหมาะสมในความสัมพันธ์กับพื้นที่สาธารณะได้ โดยเฉพาะยุโรปมีการเชื่อมโยงกับทฤษฎีของ “โครงการเมือง” เกิดขึ้นมา ไม่ว่าจะเงินของโครงการ แหล่งเงินทุน และแบบที่เป็นตัวกระตุ้นการพัฒนา ไม่ว่าจะเงินของสาธารณะหรือของส่วนรวมมักจะไม่มีความเสี่ยง และช่วยเป็นการกระตุ้นและฟื้นฟูแถบเมือง ซึ่งความคิดของการออกแบบชุมชนเมืองต้องเป็นรากฐานที่มั่นคงเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ

โครงสร้างของการออกแบบชุมชนเมืองที่เป็นงานสถาปัตยกรรม มักจะใช้ทฤษฎีแบบของโรม ซึ่งเป็นการพรรณนาถึงจักรวรรดิโรมที่ยิ่งใหญ่ เป็นแรงดึงดูดไปสู่พื้นฐานของการท่องเที่ยว แต่มักจะขัดแย้งกับส่วนการปฏิวัติอุตสาหกรรมของเมืองยุโรปที่เน้นในขอบเขตสาธารณะ ซึ่งทำให้เราเห็นการก้าวกระโดดจากการพัฒนาความคิดของการออกแบบชุมชนเมืองในอีกแง่มุม

4. เป็นการออกแบบชุมชนเมืองในฐานะการสร้างเมืองให้กลับสู่สภาพเดิม (Urban Design as Restorative Urbanisms)

รูปแบบโครงสร้างของเมืองในประเทศตะวันตกก่อนถึงยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม เช่น ข้อตกลงการใช้ที่ดิน ความหนาแน่นของกลุ่มอาคาร กลุ่มคนชนชั้นต่าง ๆ และการเปลี่ยนแปลงอย่างช้า ๆ จะถูกควบคุมโดยนักวางผังเมืองและสาธารณะ ซึ่งหากสังเกตเมืองดั้งเดิมในอดีตดูเหมือนเป็นการจัดการที่ดี มีขนาดที่พอดี สามารถจัดการได้และดูสวยงาม ข้อดีเหล่านี้เหมือนจะหายไปในเมืองหลวงใหม่ ๆ จึงเกิดคำถามว่าทำไมเราไม่นำสิ่งเหล่านี้กลับมา ปัจจุบันนักวางผังเมืองรุ่นใหม่มีความเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับแนวคิด มีผู้ปกป้องและยกย่องข้อดีของการสร้างเมืองให้กลับสู่สภาพเดิม แต่เนื่องจากระบบแบ่งประเภทของเมืองอย่างที่เป็นปัญหาของการดำเนินงานความสวยงามของเมืองในอเมริกาช่วงต้นศตวรรษ คริสโตเฟอร์ อเล็กซานเดอร์ (Christopher Alexander) กล่าวว่า “ในปี ค.ศ. 1977 ผู้เป็นนักวางผังเมืองสมัยใหม่ได้สนับสนุนการนำกลับมาของสิ่งที่ได้รับการพิสูจน์แล้ว ผ่านเวลาในหลักการออกแบบชุมชนเมืองขณะนี้ปรากฏปัญหาวัฒนธรรมตามขานเมืองที่กำลังเผชิญหน้ากับการทำเมืองให้ทันสมัย”

สรุปได้ว่า ปัจจุบันการหวนสู่อดีตแบบดั้งเดิมของการออกแบบชุมชนเมืองให้ผลสุลักษณะที่ดี ต่อการอยู่อาศัย สิ่งไหนที่มีการตอบรับที่ดีมักได้รับความสนใจ การควบคุมหรือการชะลอความเปลี่ยนแปลง เป็นสิ่งที่ต้องการมากขึ้น โดยเฉพาะทางด้านกายภาพ จึงอาจกล่าวได้ว่า การฟื้นฟูสภาพเมืองเดิม และการออกแบบชุมชนเมืองที่เน้นการออกแบบในแบบสถาปัตยกรรมอนุรักษ์นิยม นั้นเป็นกระแสหลักที่สำคัญของการออกแบบชุมชนเมือง

5. การออกแบบชุมชนเมืองคือศิลปะ “การสร้าง-สถานที่” (Urban Design as an Art of Place-Making)

ในขั้นต้น จะอธิบายว่า การออกแบบชุมชนเมืองเป็นการจัดการทางพื้นที่ หรือการจัดการทางทัศนียภาพ จึงต้องกล่าวว่า แนวคิดของการออกแบบชุมชนเมือง อาศัย ปัจจัยทั้งสองอย่างในกระบวนการออกแบบ โดยมี 2 ประการ คือ

- 1) การมองการออกแบบชุมชนเมืองเป็นเครื่องมือช่วยสร้างภาพลักษณ์ที่ดี
- 2) มองการออกแบบชุมชนเมืองเป็นการร่วมทางสุนทรียภาพต่าง ๆ ของสิ่งแวดล้อม

สรุปได้ว่า ทศนิยมภาพเป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งของลักษณะพื้นที่ในสิ่งแวดล้อมที่สร้างขึ้นเท่านั้น การสร้างสถานที่มาเพื่อรองรับจุดประสงค์ของมนุษย์หมายถึง การให้ความสำคัญกับศิลปะการสร้าง-สถานที่ โดยนัยออกแบบชุมชนเมืองควรให้ความสำคัญที่จะทำสถานที่ใหม่ให้มีค่าเหมือนสิ่งที่สร้างก่อนหน้ามากกว่านี้ ในบางคั้งนักออกแบบชุมชนเมืองอาจบอกว่า เป้าหมายของตนนั้นเกือบจะชัดเจนแล้ว ซึ่งทำให้คิดว่าเป็นเพราะมาตรฐานและผลงานออกแบบที่ได้วางไว้ และบางครั้งก็ยึดติดกับความเคยชินของรูปแบบเดิมและสุนทรียภาพในแบบดั้งเดิมในสถานที่เหล่านั้น ซึ่งทั้งหมดอาจจะไม่ใช่สิ่งที่เหมาะสมกับสภาพเป็นอยู่ในปัจจุบัน

6. การออกแบบชุมชนเมืองให้ “เติบโตอย่างชาญฉลาด” (Urban Design as Smart Growth)

สำหรับแนวคิดนี้ เป็นกระแสแนวคิดสำคัญของอเมริกา เกิดขึ้นเนื่องจากทศวรรษสุดท้ายของคริสต์ทศวรรษที่ 20 หลายมลรัฐในอเมริกาได้ตระหนักถึงปัญหาของ “การกระจุกกระจายตัวในย่านชานเมือง” (Suburban Sprawl) ซึ่งการพัฒนาเมืองสมัยต่อ ๆ มามักมองระหว่างความสัมพันธ์ที่ต่อเนื่องกับการออกแบบชุมชนเมือง ได้มีการเรียกร้องการจัดการพัฒนาชนบทให้เติบโตพร้อม ๆ กับแผนการลงทุนใหม่ เมื่อกระแสความตื่นตัวได้ขยายวงกว้างจนสามารถกลืนกระแสลัทธิชุมชนเมืองยุคใหม่ (New Urbanism) ซึ่งทั้งสองแนวคิดนี้มีแนวทางที่คล้าย ๆ กัน

ในศตวรรษที่ 21 จึงกลายเป็นยุคอนุรักษ์นิยม และเห็นความสำคัญในการจัดการทรัพยากรและพื้นที่ ดังนั้นการมองไปถึงความสัมพันธ์ของการจัดการพลังงานกับสิ่งมีชีวิต การวิเคราะห์ระบบ การพัฒนาพื้นที่เพื่อทางเศรษฐศาสตร์ กฎการใช้พื้นที่และประเด็นสำคัญคือ สุขอนามัยโดยส่วนรวมของประชาชนควรจะเป็นรากฐานของการฝึกฝนวิชาชีพนักออกแบบชุมชนเมือง การสนับสนุนงานออกแบบชุมชนเมือง “เพื่อการเติบโตอย่างฉลาด” กฎระเบียบวันนี้เป็นความมั่นใจในมโนคติที่เป็นการลดขยาย หรือการอนุรักษ์แบบพื้นที่เปิดก็เป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งนอกจากแนวคิดนี้แล้ว การทำงานร่วมกันจะช่วยให้ได้ทักษะเพิ่มและได้ผู้ร่วมวางแผน ก็เป็นสิ่งสำคัญเท่า ๆ กัน ในความเป็นจริงแล้ว การจัดการความเติบโตของเมืองหลวง จะทำให้เกิดความต้องการเหมือนการอนุรักษ์พื้นที่ การจัดการน้ำและการคมนาคม ตัดผ่านเขตแดนโดยอำนาจแห่งศาล ดังนั้นควรเพิ่มประเด็นสำคัญนี้ให้เกี่ยวข้องกับการออกแบบชุมชนเมืองด้วย

7. โครงสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐานของเมือง (The Infrastructure of the City)

การจัดระเบียบถนนและอาคาร การแบ่งสรรพื้นที่ว่างสาธารณะ การจัดวางแนวระบบการขนส่ง ทางสัญจรเลียบถนนใหญ่ และข้อกำหนดของการบริการเทศบาล ล้วนเป็นส่วนประกอบสำคัญในการออกแบบชุมชนเมือง ซึ่งการมุ่งเน้นไปที่โครงสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐานเพียงประเภทเดียว เพียงแค่เล็กน้อยก็มีความสำคัญต่อเมืองหรือชุมชนต่าง ๆ อาจมากกว่า ระบบคมนาคมขนส่งที่ดีที่ต้องลงทุนสูงอื่น ๆ หากกล่าวถึงระบบการจราจรที่มีการปฏิบัติตามกันมา โดยมีความอิสระ

หลากหลาย และแยกออกจากเครือข่ายที่ซับซ้อนของระบบในเมืองใหญ่อื่น ๆ นั้น ท้ายที่สุดก็ขัดแย้งต่อการเกิดสังคมที่มั่นคงแข็งแรง หลักการทางวิศวกรรมที่เราได้เรียนมานั้นจึงไม่เพียงพอที่จะเป็นเครื่องมือในการสร้างเมืองที่ดีได้

นอกจากนี้ในบางครั้งการจะทำให้โครงสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐานที่เป็นสถาปัตยกรรมยังมีจากที่เห็นในข้อเสนอสิ่งก่อสร้างขนาดใหญ่ที่นักวางผังและผู้ออกแบบ ไม่ได้มีบทบาทสำคัญในระบบคมนาคม หรือ การวางแผนโครงสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐานอื่น ๆ ดังนั้น จึงกลายเป็นอีกสาขาหนึ่งสำหรับนักออกแบบชุมชนเมืองที่ได้รับมอบหมายให้ทำเรื่องในระดับนี้ โดยสร้างข้อกำหนดมาตรฐานสำหรับระบบขนส่งให้เข้ากับความต้องการทางสังคม และในวิธีการแบบใหม่ซึ่งรวมรูปแบบของเมืองและระบบคมนาคมเข้าด้วยกัน จะเห็นได้ว่าเป็นสิ่งที่มีความน่าสนใจในปัจจุบันด้วยการพัฒนาการขนส่งในพื้นที่ใหม่ ๆ ของการสร้างเมืองและด้วยความหนาแน่น ความผสมผสาน จึงมักเชื่อมต่อการพัฒนาพื้นที่สาธารณะส่วนบุคคลเข้ากับศูนย์กลางคมนาคมหลากหลายรูปแบบในเมืองต่าง ๆ ที่มีขนาดใหญ่

ในศตวรรษที่ 20 เนื่องจากความนิยมรถยนต์ได้ลดความสำคัญของการสร้างแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบเมืองและการคมนาคม ในช่วงต่อมาของศตวรรษ จึงได้ค้นพบอีกครั้งว่าการรวมรูปแบบเมืองและการขนส่งเข้าด้วยกันนั้น ขึ้นอยู่กับความซับซ้อนของสายเชื่อมโยงต่าง ๆ (สายไฟ สายเคเบิล) มากกว่าถนน และยิ่งเป็นจริงมากขึ้นตั้งแต่ โลกวิศวกรรมเปลี่ยนแปลงการมุ่งเน้น จากเครื่องมือทางกลไก (Hardware) ไปเป็นการออกแบบระบบโดยตัวอย่าง เช่น เทคโนโลยี การจัดการ ปัญหาจราจร ความรู้ของสาขาวิชานี้มีว่า ปัจจัยต่าง ๆ เช่น ความเหมาะสมในการอยู่อาศัย (Livability) ความช่วยเหลือสามารถไปถึงการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainability) และความเจริญทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจเป็นจุดมุ่งหมายที่แท้จริงของโครงสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐานที่มีประสิทธิภาพ

จากหลักการนี้จะเห็นได้ว่า ความสำคัญสำหรับโครงสร้างพื้นฐานกับการออกแบบชุมชนเมือง นั้นเป็นสิ่งที่มีความเกี่ยวข้องและมีความสำคัญมากขึ้นในปัจจุบัน สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าการออกแบบชุมชนเมืองเป็นสิ่งที่ช่วยกำหนดโครงสร้างสาธารณูปโภคที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพพื้นฐานของเมือง

8. การออกแบบชุมชนเมืองในแบบภูมิทัศน์ในเมืองใหญ่ (Urban Design as “Landscape Urbanism”)

ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาแนวคิดใหม่เกี่ยวกับเมืองต่าง ๆ เกิดขึ้นเรียกว่า ภูมิทัศน์ในเมืองใหญ่ ผู้สนับสนุนในแนวคิดนี้ พยายามรวมเอานิเวศวิทยา ภูมิสถาปัตย์ และโครงสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐาน (Urban Ecological Design) เข้าด้วยกันในการอภิปรายเกี่ยวกับการออกแบบชุมชนเมือง ถึงแม้ว่าข้ออภิปรายในการเปลี่ยนแปลงนี้ดูเหมือนจะเป็นพื้นที่ว่างทางภูมิทัศน์ ไม่ใช่สถาปัตยกรรมอีกต่อไป แต่ก็พลังในการสร้างสรรค์ เมืองขนาดใหญ่ให้ทันสมัย

จากการประชุมครั้งที่ 56 ในการอภิปรายของสาขาวิชาการออกแบบชุมชนเมือง ทำให้มีการเสนอความคิดมากมายเกี่ยวกับ การที่ภูมิสถาปัตย์กรรมได้กลายเป็นส่วนสำคัญในการเติมเต็มการออกแบบชุมชนเมือง แต่แนวคิดก็ได้ถูกจัดไว้ในสถาปัตยกรรมทันที มีอยู่ช่วงหนึ่งที่ไม่มีพื้นที่ว่างสำหรับแนวคิดภูมิสถาปัตย์กรรมเลย แต่ในทางกลับกัน พื้นที่ชุมชนในอเมริกาเหนือได้ถูกออกแบบโดยภูมิสถาปนิกมากกว่าผู้เชี่ยวชาญด้านอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม มีคำกล่าวหาว่า ภูมิสถาปนิก นักออกแบบชุมชนเมืองที่ชื่นชอบการสร้างพื้นที่ที่มีความหนาแน่นน้อย โดยปล่อยให้พื้นที่เปิดโล่งเป็นส่วนใหญ่ ได้สร้างสภาพแวดล้อมที่ไม่ใช่ลักษณะเมืองที่สมบูรณ์

ผู้สนับสนุนแนวคิด “ภูมิทัศน์ในเมืองใหญ่” อีกคนหนึ่ง ได้แก่ เจมส์ คอนเนอร์ (James Corner) ได้ยืนยันว่า การเกิดขึ้นในการรับรู้ส่วนทึบของเมือง (Conception of solid) ในจินตนาการทางประวัติศาสตร์ ได้พยายามทำให้มุมมองที่ว่า กลวิธีของมนุษย์กับธรรมชาตินั้นคงอยู่ตลอดไป โครงการภูมิทัศน์ในเมืองใหญ่มีจุดประสงค์เพื่อเอาชนะความแตกต่างนี้ ไม่ยึดถือทั้งนโยบายเศรษฐกิจ และกระแสหลัก ๆ ของเทคนิคในการสร้างเมืองมาใช้ในขั้นพื้นฐาน ผู้สนับสนุนแนวคิด “ภูมิทัศน์ในเมืองใหญ่” ยืนยันว่าการออกแบบชุมชนเมืองที่มีคุณค่าต้องหาจุดเชื่อมระหว่าง นิเวศวิทยา วิศวกรรม การออกแบบ การวางแผนงานที่รอบคอบ และนโยบายทางสังคมให้ได้ ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องของคุณค่ามากกว่าการปฏิบัติให้ทันตามกำหนด

การเคลื่อนไหวอาจจะเป็นการตอบสนองต่อทฤษฎีในการสร้างเมืองในรูปแบบของแผนที่แบบนอลลี (Nolli Map) ซึ่งมีแนวคิด 2 ด้านเกี่ยวกับเมืองต่าง ๆ คือ การมีอยู่ของสิ่งก่อสร้างและที่ว่าง ที่เป็นส่วนสีขาวของแผนที่ (ความว่างเปล่า) ซึ่งมาจากส่วนสีดำของแผนที่ บางทีอาจจะเป็นการตีความที่มีประโยชน์ต่อเมืองอุตสาหกรรมในอนาคต ที่มีพื้นที่ภูมิประเทศที่ไม่ได้รับการออกแบบภูมิทัศน์ แต่ภายในเมืองพื้นที่นั้นมีผลมาจากแบบการสร้าง แต่ก็ยังไม่มีมีการพิจารณาอย่างรอบคอบของแผนที่เมืองใดพิสูจน์ให้เห็นว่าการแทรกแซงแบบนี้มันผิด แน่แน่นอนว่าพื้นที่สีขาวของนอลลี มีหลากหลายเฉดสีและความหมายของการไล่สี และกลุ่มพวกที่หัวรุนแรงด้านความเชื่อ (Racialism) ก็ได้รับเอาแนวคิดภูมิทัศน์นี้มาใช้ในการพิจารณาและจัดระเบียบรูปแบบของเมือง และแนวคิดพื้นที่สีขาวของนอลลี ก็ได้รับการประยุกต์โดยกลุ่มนี้ เกิดสีสันแห่งความเชื่อวุ่นวายที่กลายมาเป็นองค์ประกอบหลักของการออกแบบชุมชนเมืองในปัจจุบัน

9. การออกแบบชุมชนเมืองในแบบ “ทฤษฎีชุมชนเมืองในอุดมคติ” (Urban Design as “Visionary Urbanism”)

แนวคิดนี้เป็นความคาดหวังในการออกแบบชุมชนเมือง ซึ่งผู้สร้างทฤษฎีได้ให้แนวความคิดไว้อย่างลึกซึ้ง และรูปแบบเกี่ยวกับวิธีที่เราควรจัดระเบียบชุมชนให้มีพื้นที่ว่าง การคาดการณ์ของสมมุติฐานเกี่ยวกับการสร้างเมืองในอนาคตสามารถดึงดูดคนให้มาศึกษาโปรแกรมการออกแบบชุมชนเมืองได้มากกว่าวิธีการอื่น ๆ เนื่องจากเป็นการเปลี่ยนแปลงในการสร้างเมืองใหญ่ จึงเป็นสาขาหรือแควดงที่เชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงรูปแบบครั้งใหญ่ในการสร้างเมืองแบบ

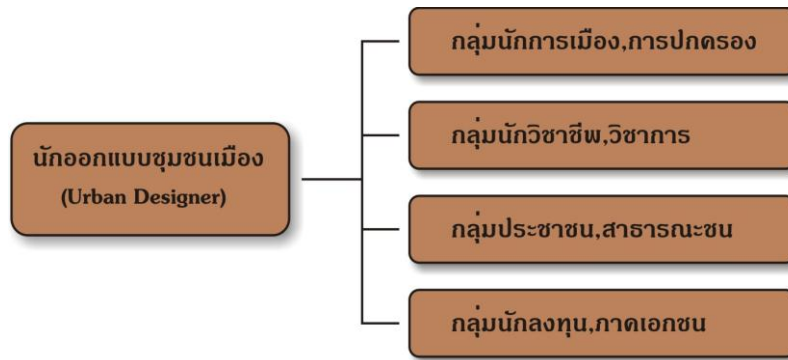
ทันสมัยจากบาฮอง ฮอสมัน (Baron Haussmann) ไปจนถึงแดเนียล เบร์เนม (Daniel Burnham) อเบ็นเซอร์ โฮเวิร์ด (Ebenazer Howard) เรย์มอน อันวิน (Raymond Unwin) เลอร์ คอร์บูซีเอ (Le Corbusier) หรือบางทีแม้แต่เรม คูฮาท (Rem Koolhaas) และอันเดส ดันนี (Andres Duany) ทุกวันนี้มีผู้ยึดถือแนวคิดนี้ ซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ในประเทศจีน หรือแม้แต่ส่วนอื่น ๆ ของโลกได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่ก็ยังไม่มีใครนำไปใช้จริงในทางปฏิบัติ

ได้มีนักทฤษฎีหรือนักสังคมวิทยา ได้ก้าวอีกขั้นไปสู่การสำรวจธรรมชาติของวัฒนธรรมสังคมเมืองในปัจจุบัน ทั้งนี้ก็ไม่ได้จัดว่าเป็นนักออกแบบชุมชนเมือง แต่ในยุคปัจจุบันนี้ถือว่าพวกเขาเป็นนักแปลงชุมชนเมือง (Urban transformers) ที่ยิ่งใหญ่ในอดีต

ในศตวรรษที่ 20 เราได้เห็นการทำลายความเป็นเมืองเกิดขึ้นอย่างรุนแรง โดยเหล่าผู้ที่เสนอแนวคิดหนึ่งเดียวหรือแนวคิดสากล (Singular or universal idea) ว่าเมืองคืออะไร หรือลักษณะสังคมเมืองควรสร้างอะไร แต่ก็มีเหล่าผู้สังเกตการณ์ทางวัฒนธรรมออกมาเตือนว่าการปฏิบัติกับกลวิธีไม่สามารถทดแทนกันได้ และผู้ปฏิบัติวิชาชีพในการออกแบบทั้งหลายควรรอข้อสรุปที่เป็นเอกฉันท์ในการสร้างความสนใจต่อสาธารณะ แต่ยังคงมีคำถามว่าการออกแบบชุมชนเมืองต้องเป็นอย่างไรในโลกของความเป็นจริง

10. การออกแบบชุมชนเมืองในแบบ”สร้างการแรงสนับสนุนทางสังคม” (Urban Design as Community Advocacy (Or Doing No Harm)

โดยภาพรวมตั้งแต่ปี ค.ศ.1956 การออกแบบชุมชนเมืองแสดงให้เห็นถึงแนวคิดในระดับใหญ่ ที่ไม่ใช่การพิจารณาพื้นที่อยู่อาศัยขนาดใหญ่ แต่เป็นการสร้างทฤษฎีระดับใหญ่เกี่ยวกับธรรมชาติของวิถีชีวิตในเมือง โดยในหมู่ผู้อยู่อาศัยที่เป็นลัทธิชุมชนกับชุมชนเมืองการออกแบบชุมชนเมืองเริ่มเข้ามาเกี่ยวข้องกับประชาชนมากขึ้นเรื่อย ๆ มีความเกี่ยวเนื่องโดยตรงในเรื่องการปรับปรุงลัทธิชุมชน การบรรเทาปัญหาจราจร การลดผลกระทบแง่ลบในการพัฒนาแบบใหม่ การขยายทางเลือกที่อยู่อาศัย การคงไว้ซึ่งสถานที่โล่งกว้าง การแก้ไขไหล่ทางเพื่อการสัญจร และการสร้างสภาพแวดล้อมที่ดูสบายตามากขึ้น

ความสัมพันธ์ระหว่าง นักออกแบบชุมชนเมืองและกลุ่มบุคคลผู้เกี่ยวข้องต่าง ๆ

ความร่วมมือในการออกแบบชุมชนเมืองและการที่ประชาชนมีส่วนร่วมทำที่สุดก็เป็นผลมาจากของระบบการบริหารราชการที่เกิดขึ้นซ้ำ ๆ จากการวางแผนชุมชนของตัวเอง สืบเนื่องมาจากสถานการณ์ไม่สงบทางสังคมในยุค 60s และความเห็นที่เป็นเอกฉันท์ที่เพิ่มขึ้นเกี่ยวกับความล้มเหลวของการเปลี่ยนรูปแบบเมืองใหม่ ดังนั้น จุดมุ่งหมายของการวางแผนจึงเริ่มเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็วจากการวางแผนแบบรูปธรรมไปเป็นกระบวนการและการกำหนดนโยบาย หากสถาปนิกและนักออกแบบชุมชนเมืองเป็นคนแน่แน่ว มีทัศนคติของตน และมุ่งมั่นในทฤษฎี ดังนั้นหน้าที่ของนักผังเมือง (planner) ก็จะต้องพิจารณาถึงความต้องการและกระบวนการทางเหตุผล ที่ไม่ใช่การทำตามทัศนคติของตนเอง เพื่อจะนำไปสู่การวางแผนทางเทคนิคเพื่อให้ได้รับความร่วมมือในวงกว้างและการสนับสนุนทางสังคม แต่ในทางกลับกันทำให้ผู้วางผัง เริ่มห่างจากกิจกรรมที่จะวางแผนสร้างละแวกชุมชน ที่ดีกว่า หนทางสู่สถานที่ทำงานและพาณิชยกรรมที่ดี รวมถึงสภาพแวดล้อมที่จะช่วยลดความตึงเครียดในชีวิตประจำวัน

เมื่อวิชาชีพด้านการวางแผนเริ่มขยายไปสู่ขอบเขตของการกำหนดนโยบายที่กว้างขึ้น จุดมุ่งหมายของการวางแผนเริ่มปรากฏต่อสาธารณะชนและเป็นรูปธรรมมากขึ้นเรื่อย ๆ จนแทบไม่แตกต่างไปจากความต้องการในชีวิตประจำวันโดยตรงเลย ต่อไปผู้วางผังก็จะเริ่มเป็นที่รู้จักในนามผู้เชี่ยวชาญที่สามารถปรับตัวให้เข้ากับการแก้ปัญหาของเมืองได้ดีที่สุด แต่ไม่ใช่ตัวแทนของหน่วยงานที่จะมาเปลี่ยนแปลงเมือง ในความคิดของประชาชนผู้คนที่ทำการออกแบบชุมชนเมืองไม่ใช่ผู้กำหนดทิศทางของเมืองเพราะหากเป็นเช่นนั้นบุคคลเหล่านี้ก็จะดูไม่น่าไว้วางใจได้ ปัจจุบันนักออกแบบชุมชนเมือง (Urban designer) จะเป็นผู้ที่ปรากฏในฐานะผู้เชี่ยวชาญแทนที่นักผังเมือง (Planner) และโดยนัยแล้วก็จะเป็นผู้ผูกมิตร สร้างความสัมพันธ์ที่ดีมากกว่าการมุ่งเน้นที่การวางแผนอย่างเดียว

สรุปความคิดเห็น

แนวคิดด้านการออกแบบชุมชนเมือง ได้เปลี่ยนไปตามยุคสมัย จึงอยู่ในความสนใจของสาขาวิชาอาชีพอื่น ๆ มากมาย บ้างก็เกิดแนวคิดของการเพิ่มสาขาวิชา ทางด้านวิศวกรรมเกี่ยวกับเมืองผนวกเข้าไปด้วย แต่ความสำคัญของการออกแบบชุมชนเมือง ยังอยู่บนจุดตัดของความสนใจของอาชีพหลักทั้งสามซึ่งเกี่ยวข้องกับแผนผังของสภาพแวดล้อม ได้แก่ สถาปัตยกรรม ภูมิสถาปัตยกรรม และการวางผังเมือง กล่าวคือ ทั้งหมดนี้อาจเปลี่ยนแปลง ไปเมื่อศาสตร์ทางด้านการออกแบบชุมชนเมือง มีการสร้างองค์ความรู้ให้เกิดขึ้นตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา เกิดความหลากหลาย เกิดประเด็นใหม่ ๆ เพื่อช่วยสร้างจุดยืนของวิชาชีพด้านการออกแบบชุมชนเมืองให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม การออกแบบชุมชนเมือง ก็ยังมีความหมายที่คลุมเครือ และความพยายามค้นหานิยาม ที่มีความสั้นและชัดเจน หากแต่ความคลุมเครือของคำว่า “การออกแบบชุมชนเมือง” (Urban Design) เป็นพลังในการช่วยสร้างความหลากหลาย ของการค้นหาคำตอบมากมายและเพื่อความน่าสนใจของสาขาวิชาชีพนี้ยิ่งขึ้น ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า หากการออกแบบชุมชนเมือง มีความหมายชัดเจน แล้วนั้น ก็จะไม่มีการหาประเด็นที่ช่วยให้มีความเกี่ยวข้องได้เลย ที่ผ่านมามีประเด็นต่าง ๆ ที่ไม่ควรมองข้ามนั้น เกิดขึ้นมาเพื่อส่งเสริมมากมาย จนทำให้ศาสตร์ของสาขาวิชา การออกแบบชุมชนเมือง สามารถสร้างจุดยืนและมีความเข้มแข็งมากขึ้นนั่นเอง

ความสนใจด้านการออกแบบชุมชนเมือง จึงเป็นที่ตระหนักและต้องการ เมื่อสภาพความเป็นเมืองถึงจุดตกต่ำ การรักษาไว้ซึ่งโดยเฉพาะการออกแบบชุมชนเมืองที่คำนึงความสมดุลของธรรมชาติ สังคม และสร้างสภาพแวดล้อมในเมือง รวมถึงการค้นหาแขนงและแง่มุมต่าง ๆ ของศาสตร์ที่เกิดขึ้นจากความสนใจในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็น การออกแบบที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (Green Design) สภาวะโลกร้อนที่เกิดขึ้น (Global Warming) และการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ฯลฯ ในบริบทนี้ อาจช่วยสร้างความกระจ่าง เข้าใจด้านการออกแบบชุมชนเมืองมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กำธร กุลชล. การออกแบบชุมชนเมืองคืออะไร : ติดตามหาคำตอบในรอบ 40 ปี.

กรุงเทพมหานคร : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2545.

Kruger, Alex. Urban Design Future. London: Rutledge, 2006.

Lang, Jon. Urban Design a Typology of procedures and products. Oxford, England:

Burling Ton, MA Elsevier/Architectural Press, 2005.

Madanipour, Ali. Urban Design Reader. Amsterdam: Architectural Press, 2007.